

Una lunga frequentazione

Ricordo di Ingeborg Bachmann in Italia

Hosszú látogatás

Itália Ingeborg Bachmannra emlékezik

Ho frequentato Ingeborg Bachmann per sette anni, dal 1966 al 1973.

Un'amicizia basata su un grande amore per ogni sorta di lusso immateriale, sull'osservanza del precetto di onestà intellettuale, sulla fiducia assoluta che non attinge allo scambio di confidenze private. La discrezione era un fatto d'onore. Per me, più giovane di un certo numero di anni, in aggiunta c'era l'ammirazione per la sua poesia e la sua volontà fermissima di non lasciarsi corrompere dal successo.

L'ho incontrata per la prima volta nel 1966 all'ambasciata americana a Roma.

La vidi mentre conversava, riservata, elegante, con una treccia bionda fissata in alto alla perfezione.

Poco tempo dopo la incontrai in un palazzo vicino al Pantheon alla festa di un compositore americano. Ingeborg stava in piedi accanto ad una finestra, lontano dalla confusione, accanto a lei era seduta Elsa Morante, molto impegnata con un giovane corteggiatore. C'era qualcosa di diverso, di meno appariscente: mancava la treccia raffinata.

Accennai una domanda: "La treccia? Ah, la treccia se n'è andata zozzo.", rispose ridendo.

A quei tempi Ingeborg era felice del suo nuovo appartamento in via Bocca di Leone.

C'era un grande terrazzo, circondato da siepi di oleandro, alte e incolte, che stavano lì da tanti anni, intervallate da cespugli di rose di più recente acquisizione. Era finalmente tornata ad essere "residente a Roma", cosa che significava "avere gli stessi diritti e doveri dei romani".

Nei miei ricordi vedo Ingeborg che versa il tè con la lentezza cerimoniosa che le era propria. La vedo nel suo studio mentre cerca per me un testo di Giorgio Manganelli sotto pile di fogli scritti, ritrovabile solo per caso.

In quei giorni si percepiva il suo piacere dell'immergersi nella vita romana, si percepiva la sua gioia di dedicarsi a cose frivole, come quando il giorno del mio compleanno mi invitò al night a bere dello champagne, perché apprezzava il fascino della mondanità e dell'eleganza, che allora in quei luoghi era di casa.

D'altra parte c'era il suo desiderio di stare sola, la necessità della solitudine, una premessa indispensabile per mettere ordine nelle forze di cui aveva bisogno per scrivere.

Si capiva facilmente quando non voleva essere disturbata. Non c'era bisogno che lei dicesse - riprendendo una parola di

Hét évig jártam Ingerborg Bachmannhoz 1966 és 1973 között.

Olyan barátság volt ez közöttünk, melynek alapja a nem anyagi jellegű luxuscikkek széles skálája iránti hatalmas rajongásunk, az értelmiségitől elvárt becsületes magatartás feltétlen tiszteletbentartása és az egymás iránt abszolút bizalom volt, mely nem nélkülözte a magánélet titkainak egymás közötti megosztását sem. A kölcsönös diszkréció nekünk becsületbeli kérdés volt. Az én vonzalmamban, aki néhány évvel fiatalabb vagyok nála még a költészete iránt érzett csodálat, valamint a sikertől magát megrontani nem hagyó jellembeli szilárdság is nagy szerepet játszott.

Először az amerikai követségen találkoztam vele Rómában, 1966-ban. Láttam ahogy beszélget, visszafogottan, elegánsan, a feje tetején a tökéletes rendezettségben elhelyezett szőke hajfonattal.

Nem sokkal később egy, a Panteonhoz közeli villában láttam újra egy amerikai zeneszerző tiszteletére adott partin. Ingeborg ott állt egy ablak közelében, kicsit távolabb az események kaotikus központjától, mellette pedig egy ifjú udvarlójával nagyon elfoglaltnak tűnő Elsa Morante ült. Előző találkozásunkhoz képest valami más volt rajta, amitől kevésbé volt figyelemfelkeltő: hiányzott fejéről a választékos hajfonat.

Kérdéssel fordultam hozzá: A copfod? „Ó, hát a copfom elment sétálni”, válaszolta nevetve. Abban az időben Ingeborg boldog volt a via Bocca di Leoneén talált új lakásával.

Volt ott egy vadul burjánzó, ki tudja mikor telepített ős-leanderekkel keretezett hatalmas terasz, ezek sorát olykor némileg később ültetett rózsabokrok szakították meg. Végre, mint az ókori rómaiak, ő is „római polgár” lehetett újra, ami nem kevesebbet jelentett számára, minthogy ettől kezdve „a rómaiakat megillető jogok illetik, és kötelezettségek terhelik”.

Emlékeimben élénken él, ahogy Ingeborg önti a csészébe a teát azzal a szertartásos lassúsággal, mely annyira a sajátja volt. Látom őt dolgozószobájában, miközben éppen nekem keresi a teleirott papír-oszlopok között Giorgio Manganelli egyik könyvét, a papírku-pacokban, ahol valamit megtalálni csak is a véletlen műve volt.

Azokban a napokban élvezte, hogy újra kedvére elmerülhet a római élet sűrűjében, szeretett frivol dolgokat csinálni, mint például, amikor születésnapomra egy night clubba hívott meg pezsgőzni. Értékelte ugyanis az akkoriban az ilyen helyeken még honos mondén és elegáns környezetet.

Másrészt viszont mindig élt benne a vágy az egyedüllét iránt, hiszen a magányban volt képes az íráshoz szükséges erőt összegyűjteni. Mindig lehetett tudni, hogy mikor nem szabad zavarni. Nem

Elsa Morante - "che non avrebbe aperto neppure a Rembrandt e a Mozart".

Negli anni Cinquanta Ingeborg era stata legata a due cerchie romane d'amici – una intorno allo scrittore tedesco Hermann Kesten. L'altra intorno alla principessa Margherite Caetani, fondatrice ed editrice della rivista letteraria "Botteghe Oscure" con lo scrittore americano Eugene Walter, segretario della rivista.

Quando Ingeborg ritornò a Roma a metà degli anni Sessanta, la coesione dei due gruppi si era allentata.

L'anziano Hermann Kesten conduceva una vita molto ritirata. Margherite Caetani era morta. Di Eugene Walter Ingeborg mi raccontava che la mattina presto, insieme con Anna Magnani, che viveva nel palazzo di fronte, dava da mangiare ai gatti randagi del Foro di Largo Argentina. Quando conobbi Eugene Walter mi parve di percepire cosa legasse Ingeborg a lui malgrado le tante differenze.

Era il segreto confluire di forze spirituali, emotive e sensuali cui si aggiungeva la rara qualità di risvegliare energie creative intorno a sé.

Molto è stato detto della voce di Ingeborg. Che parlava a voce bassa, che parlava in modo esitante e stentato. Che non aveva idea di cosa fosse la recitazione, anche le *Lezioni di Francoforte* le aveva lette quasi sussurrando. Io l'ho sentita leggere insieme al poeta Giuseppe Ungaretti, noto per aver saputo abbinare all'arte della parola l'arte della musica.

In effetti, la sua voce risuonava come un'onda possente che egli faceva rotolare nella parola "il ma-re, il ma-re". E Ingeborg, che leggeva le sue poesie da lei tradotte, a un tratto abbandonò il suo contegno e anche la sua voce si fece sonora e profonda. Noi dicemmo allora che Ungaretti aveva compiuto in lei un miracolo di gemellaggio vocale. Cosa che successe ancora una volta durante una delle sue letture di "La Boemia sta sul mare".

Come reagiva Ingeborg Bachmann alla critica? Mi sono posta spesso questa domanda. Stando a quanto lei stessa diceva: "Come un elefante". Confidava nel fatto che l'opera restasse intatta, a dispetto della critica. La sua calma distaccata le veniva dalla convinzione che una stroncatura o una lode sperticata involontariamente rivela più cose sul recensore che sull'oggetto della recensione.

La conclusione di *Malina* e di *Simultan* nel 1971 e nel 1972 e il trasloco a Palazzo Sacchetti in Via Giulia avevano corroso le forze di Ingeborg in modo allarmante. Grazie al successo del romanzo finì negli ingranaggi della macchina letteraria come mai prima. Alla fama seguì in tempi brevissimi l'odio invidioso contro il quale tentò di difendersi con rassegnata ironia: "Talvolta mi pare di levare a loro il sole". In quel periodo di profondo avvillimento Ingeborg fu assalita dalla disperazione dello scrittore che non scrive. Sapeva che avrebbe impiegato molto tempo per ristabilirsi. Voleva guarire a tutti i costi. Voleva tornare a scrivere, voleva poter nuovamente dormire. Riponeva tutte le sue speranze in una cura seria a Bad Gastein.

Sarebbe dovuta partire, accompagnata da Christine Koschel, giovedì, 27 settembre 1973.

Nella notte tra martedì e mercoledì fu vittima dell'incidente col fuoco che dopo tre settimane la portò alla morte.

Una ferita profonda per tutti coloro che a quei tempi le erano stati vicino.

Inge von Weidenbaum

kellett ezt soha külön mondania, hogy Elsa Morante egy mondatát idézzük: „még magának Rembrandtnak, vagy Mozartnak sem nyitna ajtót”.

Az ötvenes években Ingeborg lényegében két római baráti körhöz tartozott. Az egyik a német író Hermann Kesten köré csoportosult, a másik pedig Margherite Caetani hercegnő társasága volt, aki az amerikai íróval, Eugene Walterrel együtt alapítója volt a „Botteghe Oscure” című irodalmi folyóiratnak. Az amerikai egyben a lap titkáráként is működött.

Amikor Ingeborg visszatért Rómába a hatvanas évek közepén a két csoport belső kohéziója meggyengült. Az idős Hermann Kesten nagyon visszavonultan élt. Margherite Caetani pedig meghalt. Eugene Walterről pedig azt mesélte nekem Ingeborg, hogy reggelente, Anna Magnanival, – aki a vele szemközt villában lakott –, együtt mentek a Foro di Largo Argentina kóbor macskáit etetni. Amikor én Eugene Waltert megismertem úgy tűnt, mintha a különbözőségük ellenére is valami mélyebb kapcsolat kötné össze őket.

A spirituális, érzelmi és érzéki erők egybekapcsolódása volt az a minőségi többlet, mely körülötte mindenkiben felkeltette a kreatív energiákat.

Nagyon sokat beszéltek Ingeborg hangjáról. Halkan beszélt, kicsit hezitáló, bizonytalan volt a hanghordozása. Azt, hogy fogalma sem volt a jó előadásmódról, azt bizonyítja az, hogy egyszer a Frakfurti Leckéket is szinte suttogva olvasta fel. Hallottam egyszer a költő Giuseppe Ungarettivel együtt felolvasni, aki pont arról volt híres, hogy jól ötvözte a szó és a zene művészetét.

Tényleg, a költő öblös hangja, mint egy hömpölygő hullám visszahangzott, amikor forgatta szájában az „il ma-re, il ma-re” (a tener, a ten-ger) szavakat. Mellette Ingeborg, aki a saját maga által fordított verseit olvasta, egy bizonyos ponton eltávolodott saját stílusától és az ő hangja is mélylé, erőteljessé változott. Azt mondtuk akkor, hogy Ungaretti csodát tett vele és ott, akkor egyfajta hangzásbeli ikertestvériség született közöttük. Ez a jelenség mindössze még egy alkalommal következett be, amikor a *La Boemia sta sul mare* (Csehország a tengeren fekszik) című művét olvasta fel.

Hogyan reagált Ingeborg Bachmann a kritikákra? Gyakran feltettem magamnak ezt a kérdést. Ha abból indulok ki, amit ő maga mondott, akkor úgy „mint egy elefánt”. Tényszerűen igaz, hogy a kritikusait bosszantva, soha nem változtatott a művein. Távolsgártató nyugalma abból a meggyőződésből táplálkozott, hogy egy bíráló, vagy egy dicséret akarva, akaratlanul többet elárul magáról a bírálóról, mint a bíráló tárgyaról.

A *Malina* és a *Simultan* befejezése 1971- és 1972-ben, valamint a via Julián található Sacchetti palotába költözés aggasztó módon felmorzsolta Ingeborg erejét. A regény sikerének köszönhetően jobban, mint korábban bármikor, belekerült az irodalmi körforgásba. A megszerzett hírnév és siker idejét követően nem sokkal lábra kap vele szemben az irigy gyűlölködés, mellyel szemben megadó iróniával próbált védekezni: „Néha úgy tűnik nekem, mintha valósággal a napot venném el tőlük”. Ebben az időben a mélyen meggyengült Ingeborgon a nem író, író reménytelensége lesz úrrá. Tudta, hogy sok időre van szüksége ahhoz, hogy felépüljön. Minden áron meg akart gyógyulni. Vissza akart térni az íráshoz, szeretett volna újból jól aludni. Minden reményét egy Bad Gasteinben folytatott komoly kezelésbe vetette.

Christine Koschel társaságában 1973. szeptember 27-én indult volna. Keddről szerdára virradó éjszaka egy tüzeset áldozata lett, és ez vezetett a három héttel később bekövetkezett halálához. Halála mély sebet ejtett mindazokon, akik akkoriban közel álltak hozzá.

Inge von Weidenbaum

On September 20 and 21, the Italian Institute of Culture, in collaboration with the Austrian Institute, will host a convention dedicated to Ingeborg Bachmann – a leading figure of Group 47 during the 1950s who lived for many years in Italy. She was the author of novels, short stories and poems, as well as interviews and radio dramas and essays. The convention will be accompanied by a photographic and documentary exhibition at the Petőfi museum. In this article, Inge von Weidenbaum reconstructs the years that Bachmann spent in Rome, where she died on October 17, 1973, as a result of burns she sustained when her home on Via Giulia caught fire.